

vol. 11.2, 2021, 269–273

REVIEWS / РЕЦЕНЗИИ

Article history:
Submitted 11 November 2021
Accepted 24 November 2021
Available online 20 December 2021

Амфори VI–I вв. до н.э. из собрания Государственного музея изобразительных искусств им. А.С. Пушкина

Рецензия на книга: Сергей Ю. Монахов, Елена В. Кузнецова, Владимир П. Толстикова, Наталья Б. Чурекова. Амфори VI–I вв. до н.э. из собрания Государственного музея изобразительных искусств им. А.С. Пушкина. Саратов: Амирит, 2020, ISBN 978-5-00140-616-7

Тотко Стоянов ^a

^a Катедра по археология, Исторически факултет, Софийски университет „Св. Кл. Охридски“, бул. Цар Освободител 15, София 1504; totko.stoyanov@gmail.com

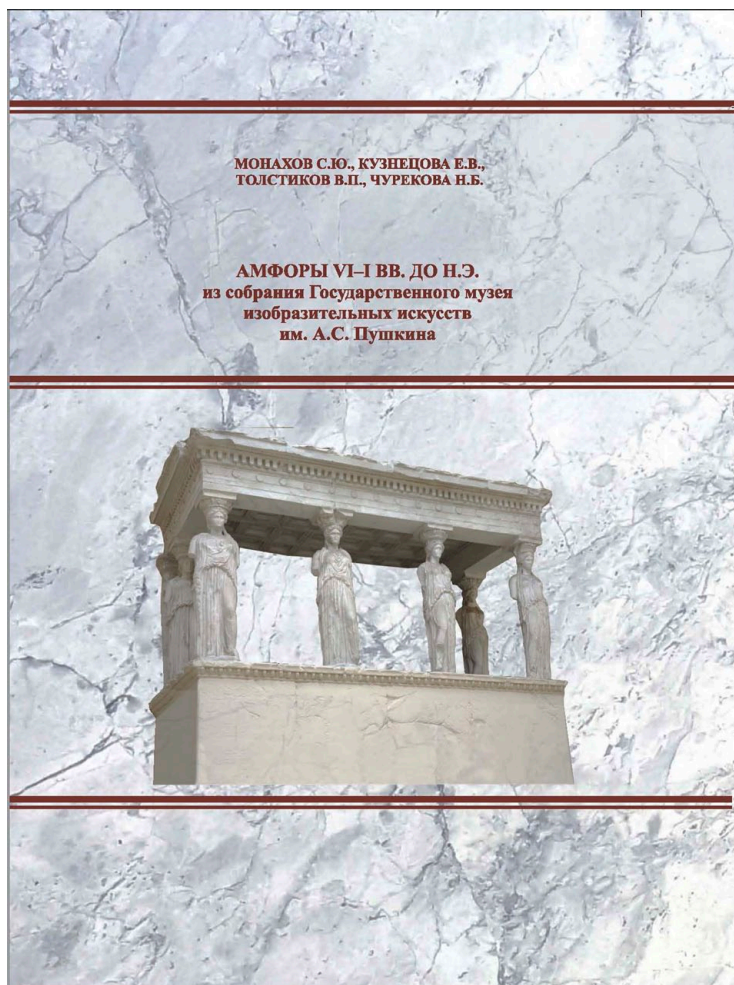
The Amphorae of the 6th–1st century BC of the Pushkin State Museum of Fine Arts

Book review: Sergej J. Monakhov, Elena V. Kuznetsova, Vladimir P. Tolstikov, Natalia B. Churekova. The Amphorae of the 6th–1st century BC of the Pushkin State Museum of Fine Arts. Saratov: Amirit, 2020, ISBN 978-5-00140-616-7

Totko Stoyanov ^a

^a Department of Archaeology, Faculty of History, Sofia University “St. Kl. Ohridski”, 15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504, Sofia, Bulgaria; totko.stoyanov@gmail.com

Рецензираната колективна монография се явява поредната, четвърта, реализация на един значим научен проект за обработване и публикуване на амфорните колекции на музейните фондове на най-големите музеи в Русия (обр. 1). Този проект стартира през 2015 година с обработването и публикуването през 2016 година на колекцията на музея в Керч (Монахов и др. 2016), а през 2017 година и колекцията на музея в Херсонес (Монахов и др. 2017). През 2019 година беше публикувана амфорната колекция на най-стария и най-значим музей на Русия – Ермитажът в едно издание от най-висок клас и като изследване, и като начин на илюстриране на публикуваните артефакти, и като дизайн и полиграфия (Монахов и др. 2019). Проектът се осъществява от екип под ръководството на проф. дин Сергей Монахов, един от водещите изследователи в областта на съвременната амфорология и керамичната епиграфика и неговите ученици и колеги от Института по археология и културно наследство на Саратовския държавен университет – Елена Кузнецова и Наталия Чурекова. В публикацията на амфорната колекция на музея Пушкин е привлечен и ръководителят на Отдела за изкуство и археология на античния свят Владимир Толстикова.

Обр. 1. Корица на книгата
Fig. 1. Cover of the book

Книгата съдържа: уводна част (списък на съкращенията, предговор и въведение); две глави, каталог и приложения.

Във въведението са представени предпоставките за създаването на рецензираното издание, които са валидни за предхождащите и посочени по-горе три книги по проекта, свързани с десетилетия изследвания на лидера на екипа проф. С. Монахов. Последният се утвърждава като водещ изследовател в областта на амфорологията, на базата на огромната база данни, работата с конкретни комплекси, включително и от фондовете на големи музеи и поредиците от стойностни публикации. Два негови основополагащи труда в тази посока, както и опитът и системният подход в изучаването на амфорната тара, са в основата на предложените в тази поредица изследователски методи и начин на представяне на изследвания материал (Монахов 1999, 2003).

Направена е равностметка на опита, натрупан при подготовката и резултатите в публикуваните четири монографии от проекта (включително тази, обект на рецензията). Освен обнародването на каталози на колекции от големи музеи, част от проекта е и създаването на база данни за транспортни амфори, за която е предоставен достъп чрез Интернет-портала АРЕ („Греческие амфоры VII–II вв. до н.э. с северных берегов Понта“, <https://ape.sgu.ru/>), където към момента има информация за съдовете от колекциите на музеите в Керч, Херсонес и Ермитажа.

Нов елемент от развитието на проекта е и решението за публикуване на каталога на

сбирката на ГМИИ Пушкин и на английски език за удобство на изследователи и читатели, които не ползват руски език.

Въведението представя и кратки данни за формирането на колекцията на ГМИИ Пушкин и структурата на източниците за нейното попълване. Фактът, че това са археологически разкопки на важни антични обекти от Северното Черноморие като Пантикапей (около половината от колекцията), Фанагория (около една трета) и Хермонаса, както и значими некрополи от района, е предпоставка за въвеждане в научно обръщение на значима информация, което се постига с публикуването на тези амфори. Представена е и информация за структурата на амфорните групи по производствени центрове, за съдържанието на първа и втора глава и технически подробности за организацията на описанията на амфорите в каталога.

В първа глава е представена подробна история на формирането на амфорната колекция на ГМИИ Пушкин като резултат от развитието на сбирката на Кабинета за изящни изкуства на Московския Университет, формирана в началото на XIX век. Важен момент в създаването на значим обществен музей на базата на Кабинета е определянето на парцел за тази цел, събирането на средства, началото на строителството му през 1898 г. и откриването на Музей на изящните изкуства на името на Александър III през 1912 г. За реално начало на формиране на амфорната колекция се приема постъпването в музея на амфора от о. Пепаретос през 1926 г., дошла от сбирката в имението на графовете Уварови. Постепенно, като резултат от развитието на археологически проучвания на обекти на Кримския полуостров и на отсрещния бряг, се натрупват постъпления от амфори от различни центрове и периоди на архаичната, класическата и елинистическата епохи, допълвани с дарения и постъпления от различен характер. Макар и не особено голяма, колекцията на музея Пушкин съдържа интересни и дори уникални амфори (например синопска амфора от I в. пр. Хр. – от семейна гробница в некропола „Тирамба,“ използвана около два века).

Втора глава съдържа описание и интерпретация на 10 керамични комплекса, открити от експедиции на ГМИИ Пушкин в хода на археологическите проучвания на няколко обекта на Европейския и Азиатския Боспор – Пантикапей, Фанагория, Хермонаса и некропола „Тирамба“ принадлежащ на селище североизточно от Фанагория. От тези обекти само един е бил публикуван цялостно, а другите са публикувани частично. Анализирани съдове обхващат широк хронологически диапазон. Комплексите са представени, според възприетия модел от предходните издания, не по място и време на откриване, а според тяхната хронология. Избрани са комплекси, в които амфорите, в комбинация с други датиращи керамични съдове от тези контексти, дават възможност за прецизирането на датите на комплексите и специфики на възникването и развитието им. На читателя е предоставена и информация за няколко поколения изяви проучватели от на съответните обекти и на античните центрове в Северното Черноморие като цяло, а именно: В. Д. Блаватски, М. М. Кобылина, Ю. Е. Чистяков, И. Д. Марченко, А. К. Коровина, С. И. Финогенова, А. А. Завойкин, В. П. Толстикова, Г. А. Ломтадзе и др.

В каталога са включени 103 цели и фрагментирани транспортни амфори от 19 производствени центъра от Егеида и Черно море, две групи от двата региона с неустановен производ1 и една римска амфора. Закономерно с по-голям брой екземпляри са представени големи егейски центрове като Хиос (29), Тасос (13) и Лесбос (7), както и Гераклея (9) от Черно море. Интересно е, че в тази колекция са попаднали сравнително малък брой амфори на други голе-

1 Под наименованието „прототасоски“ са обединени амфори от северноегейски центрове; като „неустановени средиземноморски центрове на производство“ са представени 7 амфори от различни неразграничени центрове, а под наименованието „неустановени западнопонтийски центрове на производство“ са представени 2 амфори от неидентифицирани центрове. Така, всъщност, реалният брой на центрoвете представени в каталога е по-голям.

ми износители като Синопе, Родос и Книд. Присъстват и по-рядко представени (по принцип) центрове като Парос, Еритре и др.

Следва да се отбележи, че близо половината от публикуваните артефакти (48) са необнародвани, което допринася за приносния характер на този труд, като се има предвид контекста, в който се представя всеки екземпляр.

В каталога е следвана матрица за представянето на всяка амфора от каталога, в рамките на определен (или предполагаем) производствен център. Тази матрица е, разработена и използвана в посочените три предхождащи издания и е най-близо до модела за Ермитажа. Всяка амфора е снабдена с описание на морфологията на съда а при необходимост са представени визуалните характеристики на глината, покритието и евентуални други детайли. Следват данни за публикации на съда, след това са представени известни по публикации аналогии, както и датировка по съществуващи класификации (или на авторите на изданието).

Следват метричните данни. Наред със стандартните метрични параметри² (H – височина на съда, H_0 – дълбочина, H_1 – височина на горната част, D – диаметър на тялото, d – диаметър на устието, d_1 – диаметър на венеца и V – обем), е въведен и още един показател H_3 – височина на шията. Когато са налице, са представени данни и за обема на съда. Този тип данни са най-оскъдни в публикациите на цели амфори (или такива с възстановим обем), а всъщност са важен и необходим компонент, за да се направят оптимално обективни изчисления на обема (мащабите) на импорта в даден консумативен център или регион.

Други задължителни данни са указание за мястото (комплекса) и годината на откриване на съда и името на изследователя.

Когато амфорите носят печат(и), след описание на съдържанието – име(на), символи, евентуално други детайли – са представени аналогии по публикации. Следва дата на печата. В много от случаите коректно са посочени конкретните датировки от актуални хронологически системи, предложени от водещи специалисти. В някои случаи, специално за амфорите на Хераклея, са предпочетени датите предложени от В. Кац (Кац 2007). В голяма част от случаите разчитането и възстановките в легендата на печатите са дело на авторите на изданието, с изключение на случаите когато е посочено коректно авторството на други изследователи.

В края на описанието са данните за състоянието на съда и номера от фонда на музея.

Важен компонент от представянето на всяка амфора (или части) са приложените прецизни графични и цветни образи в еднакъв мащаб 1:10, а на профилите на крачето и устието в мащаб 1:2. Фотографиите на печатите са представени константно в мащаб 1:1. Графичните образи са дело на авторите С. Монахов, Е. Кузнецова, В. Толстиков и Н. Чурекова.

В края на книгата са включени четири приложения, важни за ползването на цялата информация в нея: 1. Библиография; 2. Индекс на географски названия; 3. Индекс на автори; 4. Индекс на имената на магистрати и фабриканти от амфорните печати.

В заключение бих посочил, че това специализирано научно издание, изпълнено на най-високо професионално ниво, включително като дизайн и полиграфия, е изключително полезно както за специалистите по амфорология и керамична епиграфика, така и за млади изследователи в проблематиката и студенти по археология и стара история, и не на последно място – за изследователите на икономическите отношения в Черноморието и Средиземноморието от архаичната до елинистическата епоха. Наличието на английски превод на цялото съдържание на тома ще разшири читателската аудитория в целия свят.

² Въведени от С. Монахов още в основополагащото му изследване от 2003 година (Монахов 2003, 183) и следвани от него и колегите му, съавтори в това издание и в следващи публикации.

Цитирана литература

- Кац, В. И. 2007. Греческие керамические клейма эпохи классики и эллинизма (опыт комплексного изучения). Симферополь – Керчь.
- Монахов, С. Ю. 1999. Греческие амфоры в Причерноморье: комплексы керамической тары VII–II вв. до н.э. Саратов: Издательство Саратовского университета
- Монахов, С. Ю. 2003. Греческие амфоры в Причерноморье: типология амфор ведущих центров-экспортеров товаров в керамической таре. Москва–Саратов: Издательство Саратовского университета
- Монахов, С. Ю. 2019. Амфорная коллекция ГМИИ имени Пушкина: обзор самого интересного (тара западно-понтийских центров). В Костромичев, Д.А. (ред.). *Античные реликвии Херсонеса: открытия, находки, теории*. Севастополь: Государственный историко-археологический музей-заповедник «Херсонес Таврический», 191–198.
- Монахов, С.Ю., Кузнецова, Е.В., Федосеев, Н.Ф., Чурекова, Н.В. 2016. Амфоры VI–II вв. до н.э. из собрания Восточно-Крымского историко-культурного музея-заповедника. Каталог. Керчь–Саратов: Типография «Новый проект»
- Монахов, С.Ю., Кузнецова, Н.Ф., Чурекова, Н.В. 2017. Амфоры V–II вв. до н.э. из собрания государственного историко-археологического музея-заповедника „Херсонес Таврический“. Каталог. Саратов: Типография «Новый проект»
- Монахов, С.Ю., Кузнецова, Н.Ф., Чистов, А.Е., Чурекова, Н.В. 2019. Античная амфорная коллекция Государственного Эрмитажа VI–II вв. до н.э.: Каталог. Саратов: Амрит.